

CHUYÊN MỤC

TRAO ĐỔI NGHIỆP VỤ

Kỷ niệm 4 năm ngày mất của nhà văn Tô Hoài (6/7/2014 – 6/7/2018)

MỘT KỶ NIỆM NHỎ VỀ NHÀ VĂN TÔ HOÀI “NGƯỜI THẦY TẢ CẢNH” CỦA TÔI

NGUYỄN LAI*

Nhận bài ngày: 25/6/2018; đưa vào biên tập: 4/7/2018; duyệt đăng: 4/9/2018

Mùa thu 1967, tôi tham gia trại sáng tác của Hội Nhà văn ở Yên Sở. Lúc ấy, tôi đang dạy ở Đại học Tổng hợp Hà Nội. Tổ Lý luận văn học cho tôi đi trại sáng tác (theo đề nghị của Nhà xuất bản Kim Đồng) là lúc tôi đang hoàn thành truyện dài *Bên kia sông* trên 100 trang cho lứa tuổi thiếu niên. Tại đây, anh Tô Hoài là người được phân công trực tiếp giúp tôi, anh Tô Hoài chỉ dẫn tôi về kinh nghiệm tả cảnh. Tôi vẫn nhớ như in những lời tâm sự qua nhiều lần chia sẻ trải nghiệm của anh. Theo anh, cảnh anh đưa vào truyện không chỉ là đối tượng quan sát của mắt, mà đó còn là những gì đang nằm trong sự hoài niệm và tôn vinh của chính con tim “Không có cái đó thì tả cảnh khó hay!...”. Và cũng theo anh, tả cảnh không chỉ là để tả cho có cảnh.

Tả cảnh bao giờ cũng nhằm gây không khí để dự báo trước điều sắp xảy ra... “Không có động lực này thì cảnh thiếu sức sống!”...

Một hôm, khi chỉnh xong bản thảo lần cuối, tôi trao cho nhà văn Tô Hoài bằng câu nói đùa: Phần tôi đã xong, giờ thì “thợ tả cảnh” trao cho “thầy tả cảnh” đấy! Anh Tô Hoài đón lấy bản thảo bằng nụ cười nhẹ, hiền và thân ái “rất chi là Tô Hoài” của anh. Trong cách xưng hô, nhà văn Tô Hoài trở thành “thầy tả cảnh” của tôi bắt đầu từ hôm đó và mãi sau này.

Trong truyện dài *Bên kia sông* có đoạn tả cảnh chuyển mùa trên dòng sông Cái (sông Nha Trang) chảy qua Diên Lâm quê tôi - nơi đã gắn bó với bao kỷ niệm về một thời thơ ấu của tôi.

Đoạn tả cảnh ấy được in chính thức ở trang 64 (in 1971) trong *Bên kia sông* như sau:

* Trường Đại học Thái Bình Dương.

... Ba mùa đông đã trôi qua. Rồi một mùa đông nữa đang gấp rút trở lại, con nước dòng sông Cái về mùa thu đầy đặn, trong xanh, lằm lỉ trôi xuôi dưới nắng hanh vàng, ánh lên như một tấm gương soi rõ những hình khối lớn nhỏ của cảnh vật hai bên bờ. Bỗng mới đó, cái màu vàng nắng dịu của dãy Trường Sơn ngả màu ám bụi rồi hiện thành những vệt xám kéo dài từ lưng chừng trời đến tận chân núi, che khuất những đường nét quen thuộc của phía tây. Cứ thế, phía tây càng gần lại, và bầu trời thấp hẳn xuống. Khi người ta chớm có cảm giác khó chịu về cái oi bức bất ngờ của mùa thu thì đó cũng là lúc những cơn gió chướng từ Biển Đông thổi ngược, sấm sét bắt đầu nổ, và mưa trút xuống... Thế là dòng sông Cái đang hiền lành duyên dáng bỗng trở màu vàng đục, không mấy chốc nó đã phình ra, lồng lên giận dữ hết một con rấn hổ mang chữa, và cứ thế, suốt ngày đêm gầm gừ theo tiếng sấm sét, cổ vùng vẫy tuôn nhanh khỏi ranh giới thôn Đồng Xe và Đồn Cầu để mau mau thoát ra biển cả...

Tôi còn nhớ. Buổi chiều cuối tuần sau đó, tại chỗ làm việc của Tô Hoài ở Yên Sở, có cả anh Phạm Hổ và Võ Quảng trong ban vận động sáng tác. Tôi vừa bước vào, như đã chuẩn bị sẵn, nhà văn Tô Hoài lật đúng chỗ tả cảnh trong tập bản thảo bìa xanh và quay nhìn tôi: “Cậu lấy cảnh này ở đâu mà ngộ vậy?” Lần đầu tiên nghe tiếng “ngộ” của anh, tôi thích quá. Và như được động viên, tôi bộp bạch liền một

mạch những gì đã nhập tâm: “Cảnh này có từ trong ký ức thời tôi còn theo học trường làng. Trước mặt trường là con sông Cái chảy qua. Đứng ở cạnh biển hiệu trước sân trường Ecole Intercommunale de Phú Cốc, bốn mùa có thể phóng tầm nhìn bao quát từ hướng nam đến hướng tây, và cuối cùng khi dừng lại ở hướng tây với ngọn núi Hòn Dũ xa mờ quen thuộc của dãy Trường Sơn, bọn học trò trường làng chúng tôi có thể dễ dàng theo dõi quang cảnh chuyển mùa, đặc biệt khi mùa thu chuyển sang mùa đông...”. Trong lúc anh Phạm Hổ và Võ Quảng gật đầu nhè nhẹ thì “thầy tả cảnh” Tô Hoài đưa ra câu “kiểm tra” thứ hai: “Cậu tả cảnh này với ý định gì?” - Tôi nghĩ bụng “thế là đúng tử giáo án trải nghiệm của ‘thầy tả cảnh’ rồi” - và càng trở nên hoạt bát hơn trước cả ba nhà văn đàn anh: “... Trong truyện dài *Bên kia sông*, phần một, tôi miêu tả bọn tay sai ác ôn thực thi quyền hành một cách êm thấm. Sắp tới, phần hai, cảnh yên lành giả tạo không còn nữa, nhiều cuộc đấu tranh ác liệt sắp diễn ra... Đoạn miêu tả dòng sông Cái vào trạng thái giao mùa ‘lồng lên’, ‘giận dữ’... là để dự báo, v.v. và v.v.”.

Đoạn tả cảnh này được tôi chỉnh sửa nhiều lần trước đó. Tuy nhiên, tại trại, qua chia sẻ của anh Tô Hoài, tôi có ý thức rõ hơn về *chức năng dự báo của yêu cầu tả cảnh*, qua đó, bổ sung thêm đoạn cuối về sắc thái “lồng lên”, “giận dữ” của dòng sông mà trước đó chưa có... Hôm ấy, qua những đoạn

tả cảnh khác, anh Tô Hoài vừa chia sẻ vừa bổ sung thêm cho riêng tôi một số trải nghiệm quý báu khác, đặc biệt rất có ích cho người giảng dạy. Đối với tôi, trải nghiệm nào của nhà văn Tô Hoài cũng đáng tâm phục khẩu phục. Tôi thích nhất ở anh không chỉ trải nghiệm tả cảnh mà thích cả biệt tài chia sẻ trải nghiệm dưới hình thức tâm sự của anh...

Nửa thế kỷ đã trôi qua từ ngày ấy...

Và Anh cũng đã ra đi...

... Mỗi mỗi nhớ nụ cười lúc nào cũng nhẹ và hiền “rất chi là Tô Hoài” của Anh. Và mãi mãi không quên cách xưng hô rất đổi thân tình qua tiếng “cậu”, Anh đã dành cho tôi... (Vâng, và cả từ “ngộ” mà Anh dùng để chia sẻ đoạn văn tả cảnh của tôi - trong đó có công sức của chính “người thầy tả cảnh” – nhà văn Tô Hoài!). □